

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

SÖNMEZ, F. (2021). Bursalı Hâşimî Divanı'nda Bulunan Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (3), 1067-1083.

Bursalı Hâşimî Divanı'nda Bulunan Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme

Faruk SÖNMEZ (*)

Öz: Tarih düşürme, Divan edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir edebî sanattır. Harflere ve sayılara manalar yüklemek yazının icadı kadar eskiye dayanmaktadır. Her millet kendi alfabe ve rakamlarına göre formüller oluşturmuştur. Tam olarak nerede ve ne zaman çıktığı belli olmayan bu sistemin edebiyatımızdaki menşei İranlılara dayanmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren Klasik edebiyatımızda örneklerini vermeye başlayan tarih düşürme sanatı, Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. Divan edebiyatındaki pek çok şair tarih düşürmüştür. Bu şairler içerisinde Kandî, Emrî, Sürûrî ve Antepli Aynî gibi şairler tarih düşürme ustaları olarak bilinirler. XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Bursalı Hâşimî de bu müverrihlerle beraber ismi zikredilen bir şairdir. Hâşimî'den bahseden edebiyat tarihi kaynakları, genelde onun tarih düşürmedeki ustalığına değinirler. Divan'ında 131 tarih manzumesi bulunan şairin, bu manzumelerin toplamında 700'ün üzerinde tarih düşürmüştür. Bu çalışmada, Bursalı Hâşimî'nin Divanı'nda bulunan tarih manzumeleri tür, tarih, ölçü ve konu gibi farklı açılardan tasnif edilmiştir. Bu tasnif çerçevesinde bazı sayısal değerler de kullanılarak tarih manzumelerinin örneklerle beraber değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Bursalı Hâşimî, ebced, tarih düşürme, Divan.

An Examination of The Historical Poems Took Place in Bursalı Hashimi's Diwan

Abstract: Chronogram is a common literary art used in Divan literature. Ascribe meanings to letters and numbers date back to as early as the invention of writing. Each nation has created formulas according to their alphabet and numbers. The origin of this system in our literature, which is not known exactly where and when it came out, is based on Iranians. The art of chronogram, which started to give its examples in our classical literature dating from the XV. century, continued its existence in Turkey Republic period as well. Many poets in Divan literature made chronogram. Among these poets such as Kandî, Emrî, Sururî and Antepli Aynî are known as chronogram masters. Bursalı Hashimi, who lived in the late XVI. century and early XVII. century, is also a poet whose name is mentioned together with these historians. Literary historical sources that mention Hashimi generally refer to his skill in chronogram. The poet, who had 131 date poems in his Diwan, made over 700 chronograms in total of these poems. In this study, the historical poems take place in the Diwan of Bursalı Hashimi were classified in different aspects such as type,

*) Araştırma Görevlisi Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı (e-posta: faruksonmez123@hotmail.com) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-5336-5300>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate® intihal incelemesinden geçirilmiştir.

date, meter and subject. Within the framework of this classification, by using some numerical determinations will be tried to evaluate the poems of history together with examples.

Keywords: *Literature, Bursalı Hâşimi, gematria, chronogram, Diwan*

Makale Geliş Tarihi: 18.03.2021

Makale Kabul Tarihi: 23.09.2021

DOI: 10.53487/ataunisobil.898327

I. Giriş

Tarih düşürme “ebced hesabı” çerçevesinde bir hadisenin tarihini belirlemek maksadıyla müracaat edilen bir metottur. Aynı zamanda Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla hafızada tutulabilmesi için harflerin birleştirilmesi suretiyle oluşturulmuş sekiz manasız kelimenin birleşmesinden meydana gelen sistemin adıdır. Diğer bir ifadeyle ebced hesabı, ebced hesabına denk gelen sayıları esas alarak, herhangi bir hadisenin tarihini ustalıklı bir ya da birden çok kelime, mısra ya da beyit şeklinde harflerin sayı değerlerinin toplanması sonucunda meydana çıkan hesap sistemidir (Demirel, 2008: 373).

Ebced hesabının ilk olarak nerede ve hangi millet tarafından kullanıldığı bilinmemekle beraber, harfler ve rakamlar arasındaki münasebetten dolayı bu ve buna benzer yapıların yazının icadına kadar eski olabileceği tahmin edilmektedir. Harflerin rakamlarla oluşturduğu semboller, her kültür ve alfabede var olmuştur (Yakıt, 1992: 86). Tarih düşürme Fars edebiyatında doğmuş bir gelenektir. İran’da tarih düşürme sanatının ilk örnekleri XV. yüzyılda verilmeye başlanmıştır. Arap edebiyatında ise bu örnekler XV. yüzyılda tesadüf edilir (Çınarcı, 2020: 1078). Arapların “tarih-i harfi veya tarih-i şî’ri” dedikleri bu sanatı Arap bedî sanatlar sınıfına sokan Şeyh Abdülgâni el-Nablusi’dir (ö. 1143/1731) (Karabey, 2011: 265-266). Bu sanat Fars ve Arap edebiyatına nazaran Türk edebiyatında daha fazla bir gelişim göstermiştir. XV. yüzyılda ilk örneklerini görmeye başladığımız tarih düşürme sanatı, XVIII. yüzyılda ise zirveye ulaşmıştır. Klasik Türk edebiyatındaki şairler mürettep divanlarında kaside, gazel, kıt’a, musammat gibi nazım şekillerinin yanı sıra, kabiliyetleri nispetinde lugaz, muamma ve tarihler de söylemişlerdir. Kandî, Emrî, Sürûrî ve Hâşimî gibi şairler tarih düşürmede kendilerinden söz ettirmiş şairlerdir (Kut, 2010: 26).

Tarih düşürme, müverrihin içinde bulunduğu toplumun farklı dinamiklerini yansıtması bakımından da önemlidir. Müverrih, yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel, mimari, dinî vb. gibi pek çok olayına kayıt düşürür. Bu yönüyle tarihler edebiyat tarihi açısından da birer tarihi vesikadır (Çınarcı, 2016: 53). XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Bursalı Hâşimî de düşürdüğü tarihlerle adından sıkça bahsettirmiş bir şairdir. Edebiyat tarihi kaynakları Hâşimî’nin tarihçi kimliğine vurguda bulunarak genelde bu özelliğini ön plana çıkarmışlardır. Klasik Türk edebiyatının en iyi müverrihleri arasında gösterilen Bursalı Hâşimî’nin divanı ve bir mesnevisi bulunmaktadır. Öte yandan şair daha çok tarih düşürmedeki ustalığıyla bilinmektedir. Divanı’ndaki tarih manzumelerine bir bölüm ayıran Hâşimî’nin burada 131 tarih manzumesi bulunmaktadır. Bir beyitten 53 beyit uzunluğuna varan tarihler yazan şairin 131 tarih manzumesinde söylediği toplam tarih sayısı 700’ün üzerindedir.

Tarih düşürme ustası kabul edilen Hâşimî'nin konu, şekil, yöntem ve tür bakımından oldukça geniş bir yelpazede tarih söylediği tespit edilmiştir. Bu çalışmamızda, sayısal veriler ışığında, Bursalı Hâşimî'nin Divanı'ndaki tarih manzumeleri bütün yönleriyle incelenmiştir.

II. Tarih Düşürme

Eski Sâmi alfabesi dizilişine göre tertiplenmiş, Arapçaya özgü sesleri gösteren harfler eklenmiş ve bu dizilişe göre harflere, birden ona, ondan yüze ve yüzden bine kadar harflere birer sayı değeri verilmiş sistemin bütünüdür (Devellioğlu, 2007: 197). Ebcad, eski dönemlerde geliştirilen bir formül olup, alfabedeki harflerin kolaylıkla hatırda kalması amacıyla, herhangi bir manası bulunmayan kelimelerin sadece ilki “ebced” (abuced, abucad) şeklinde olduğu için bu isimle anılmıştır (Uzun, 1994: 68-70). Ebcad hesabının ilk olarak nerde ve ne zaman düşürüldüğü ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Türk İslam kültüründe 14. yüzyıldan itibaren manzum örneklerine rastladığımız ebced, günümüzde dahi kullanılan bir sistemdir (Karabey, 2015: 268).

Ebcad hesabındaki her harfin bir sayıya karşılık gelmesi özelliğinden istifade edilerek herhangi bir olaya, hesaplandığında o olayın zuhur ettiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemeye “tarih düşürme” denir (Yakıt, 1992: 86). Tarih düşürmenin ebcedden sonra kullanıldığı bilinse de tam olarak hangi tarihte kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. Bilindiği kadarıyla tarih düşürmeyi ilk olarak XII. yüzyılda Fars edebiyatında kullanılmış, buradan Türklere ve Türklerden de Araplara geçtiği bilinmektedir (Yakıt, 2011: 80-82). Ahmed Cevdet Paşa, Türklere ilk tarih düşürme hadisesinin h. 850 (m.1446) yılında Fatih Sultan Mehmed'in, yaptırdığı bir cami vesilesiyle, Hızır Bey'in söylediği “Câmi'un zîde ‘ömrü men ‘amerehû” şeklindeki tarih olduğunu söyler (Kalyon, 1998: 62). Başlangıçta ezberleme ve öğrenme kolaylığı nedeniyle ortaya çıktığı tahmin edilen tarih düşürme, sonrasında şairlerin hünerlerini gösterdikleri bir sanat haline gelmişti. Divan ve Tekke edebiyatındaki pek çok şair tarafından kullanılmıştır. Divan edebiyatında en çok tarihi düşüren şairler; Seyyid Osman Surûrî, Antepli Aynî ve Bursalı Hâşimî'dir. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Arap harfleriyle devam eden tarih düşürme geleneği, harf inkılâbından sonra da kimi sanatçılar tarafından kullanılmaya devam edilmiştir. Ali Ekrem Bolayır, Tahir Olgun, Ali Nihat Tarlan, Abdülbaki Gölpınarlı, Arif Nihat Asya ve Mehmet Çavuşoğlu bu şahsiyetlerden bir kaçıdır (Karabey, 2011: 80-82).

Başlangıcında önemli bir tarihi hatırda tutma, ezberi kolaylaştırma gibi maksatlarla kullanılan tarih düşürme, sonrasında bir sanat hüviyetine bürünerek daha geniş bir yelpazede kullanılmıştır. Klasik edebiyatımızda, padişahların tahta çıkışı, tanınmış şahısların önemli bir mevkiye gelmesi, şehzade ve sultanların doğumu, boynu vurulanlar, intihar edenler, şehit olanlar ve vefat vs. gibi ferdi hadiselerin yanı sıra salgın, hastalık, yangın, fetih ve zaferler gibi umumi hadiselerle varana kadar pek çok konuyla ilgili tarih söylenmiştir. Ayrıca, cami, medrese, mescit, han, hamam, kışla, köprü ve hastane gibi önemli mimari yapıların inşasına tarih düşürüldüğü gibi, mahalle düğünleri, sakal

bırakma, biriyle alay etme ve hayvanların ölümü gibi gündelik hadiselerle de tarihler düşürülmüştür (Yakıt, 1992: 92).

Zaman içerisinde gelişerek bir edebî sanat haline gelen tarih düşürme, farklı şekillerde hesaplanmaktadır. Müverrih şairler çoğu zaman söyledikleri tarihleri açık veya kapalı olarak ifade ederler. Bazı tarihlerin bulunabilmesi için bir ya da birkaç formüle ihtiyaç duyulabilir. Müverrih, bazen anlam yönüyle bazen de hesaplama yönüyle tarihler düşürür. Genel itibarıyla tarihler, manen söylenen tarihler, lafzen söylenen tarihler ve manan-lafzen beraber söylenen tarihler diye üçe ayrılır. Bu tarihlerin kendi içlerinde mana ve hesaplama bakımından alt başlıkları da bulunmaktadır (Yakıt, 1992: 415). Bursalı Hâşimî Divan'ındaki tarih manzumeleri bu başlıklar çerçevesinde incelenerek örnekleri verilmiştir.

III. Bursalı Hâşimî

XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Hâşimî Bursa'da doğmuştur. Şairin asıl adı Mehmed Çelebi, mahlası ise Hâşimî'dir. Hz. Muhammed'in soyu olan Haşimoğulları'ndan geldiği için bu mahlası aldığı söylenir (Karaca, 1995: 5). Hâşimî hakkında en eski ve en teferruatlı bilgiyi veren kaynaklardan biri *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiresi*'dir. Hasan Çelebi, Bursalı Hâşimî'yi; meânî, kelâm ve beyân gibi ilimlerde mahir bir şair olarak tarif eder. Aynı zamanda onun muamma sanatında hünerli olduğunu belirtir (Sungurhan, 2017: 911). Bursalı Hâşimî'den bahseden kaynaklar onun doğum yılı ve ailesi hakkında bilgi vermezler. Bayrâmiye tarikatına mensup olduğu bilinen şairin, bir süre devrin İmam-ı Azam'ı olarak gösterdiği Şeyh Kasım'ın hizmetinde bulunmuştur (Ece, 1996: 2). I. Ahmed dönemi sadrazamlarından Nasuh Paşa'ya yakınlığı ile bilinen şair, paşa için pek çok kıta, kaside ve gazel yazmıştır (Aydemir ve Özer, 2019: 101).

Bursalı Hâşimî, kırk akçe karşılığında müderrislik yapmış ancak ilim ve irfanın değer bulmadığı düşüncesiyle bir dükkân açarak, saraçlık mesleğini yapmıştır (Ece, 2003: 54). Hâşimî'nin biyografisi hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de kendi eserleridir. Şair *Mihr ü Vefâ* adlı mesnevisinde aslen Buharalı olduğunu ve muhtemelen Yıldırım Bayezid döneminde Bursa'ya gelen Emir Sultan'a "amca-zâde" olduğunu söyler. Gene bu eserde kimi atalarının Mekkeli kimilerinin ise Kudüslü olduğunu söyler (Ece, 1996: 2). Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen şairin vefat tarihi ile ilgili de muhtelif görüşler mevcuttur. Hâşimî'nin vefat tarihi *Rıza Tezkiresi*'nde "bin yirmi iki" yani (m. 1613) olarak verilmiştir (Zavotçu, 2017: 229). Faik Reşâd ise şairin divanındaki tarihlerden yola çıkarak, 1039 tarihini gösterdiği gerekçesiyle onun vefatının en erken 1040 ya da daha sonraki bir tarih olabileceğini söyler. Bu bilgilerden yola çıkılarak şairin 80 yıl civarında bir ömür sürdüğü tahmin edilmektedir. Yine Faik Reşâd'ın aktardığına göre şair İstanbul Edirnekapı Mezarlığı'nda medfun olup kabri İbn-i Kemâl'in kabrine yakın bir yerdedir (Aydemir ve Özer, 2019: 101).

Klasik edebiyatımızdaki en önemli tarih düşürme ustaları arasında gösterilen Bursalı Hâşimî daha çok bu yönüyle tanınmış bir şairdir. Kendisinden bahseden kaynakların tamamı onun tarih düşürmedeki vukûfiyetine vurgu yapmıştır. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, şairin sanatçı kişiliğine övgüde bulunarak, onun muammadaki hünerleriyle ön plana

çıkartır: “Mehd-i âsâr-ı bâ-revâsı itnab u iksâr-ı kelâma muhtâc degildir. Ve fenn-i mu’ammâda dahı tamâm nâmdâr olup...” (Sungurhan, 2017: 911). Ahmet Cevdet Paşa, Hâşimî'nin tarihçiliğinden övücü sözlerle bahsetmiştir: “Ve Burûsa ‘ulemâsından Selefü’z-zikr Hâşimî Efendi pek güzel ve gâyet mesnu’ târîhler söyleyerek ve bu yolda sâ’irine takaddüm eyleyerek sanâ’at-ı târîhde imâm olmuştur” (Kalyon, 1998: 62). Faik Reşâd ise onun maharetinin sadece tarih düşürmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda onun güzel şiirler yazmış bir şair olduğunu da belirtir: “İktidârı yalnız güzel târîh söylemekten ibâret degildir. Şimdilik buraya derc eylediğimiz birkaç beytinden dahı anlaşılacağı üzere oldukça kavî-tabî’at, sâhib-i hayâl bir şâ’irdir” (Aydemir ve Özer, 2019: 101).

Bursalı Hâşimî'nin söylediği tarihler sadece divanındakilerle sınırlı değildir. Şairin yaşadığı dönemden sonraki pek çok tezkire müverrihin düşürdüğü tarihlere yer vermiştir. XVII. yüzyıl tezkirelerinden *Riyazü 'ş-şu'arâ* itmamına ve *Mecma'ü'l-Havâs'*ın istinsah edilmesine Hâşimî tarafından tarihler düşürülmüştür. Hâşimî'nin *Riyazü 'ş-şu'arâ*'ya düşürdüğü tarih Riyazi tarafından şöyle zikredilmiştir: *Bu risâlenün bin on altıda te'lif ü tertîbine âgâz olındukda. Hâşimî Bursevî'nün dedügi târîhdür:*

“Târîh: *Ahbâr-ı edvâr 1016*” (Açıkgöz, 2017: 355)

Yine bu dönemde İran'da yazılan ve Anadolu'da istinsah edilen *Mecma'ü'l-Havâs'*ın itmamına Hâşimî tarafından bir tarih söylenmiştir.

“Görünce Hâşimî itmâmına anın târîhi

Dedi “Kitâb-i nev u bî-bedel berây-ı re'is. 1016.” (Kuşoğlu, 2012: 832).

Bursalı Hâşimî'nin tespit edilmiş iki eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden ilki *Divanı*'dır. Bu divan üzerine 1993 yılında Ayşe Bulan, 1995 yılında ise Oktay Selim Karaca tarafından iki yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu iki tezde araştırmacıların aynı nüshalarda ittifak etmedikleri görülmektedir. Bursalı Hâşimî Divanı'nın sonu eksik olan müellif nüshası Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Kitaplığı ASL 542 numarada kayıtlıdır (Ece, 2003: 56). Ayşe Bulan'ın tespitine göre Divan'da 10 kaside, 3 terkib-i bend, 4 tasdis, 1 müseddes, 1 tahmis, 1 mesnevi 2 müstezad, 3 rubai, 130 kıta, 42 muamma ve diğer nazım parçalarıyla beraber 320 matla beyti bulunmaktadır (Bulan, 1993: 13-15). Bursalı Hâşimî'nin tespit edilmiş diğer eseri ise *Mihr ü Vefâ* mesnevisidir. 6532 beyitten oluşan mesnevi h. 948/ m. 1541/1542 tarihinde bitirilmiştir. Mesnevinin tespit edilmiş iki nüshası bulunmaktadır (Uçak, 2015: 9-10). Eser üzerine Selami Ece yüksek lisans, Salih Uçak ise doktora çalışması yapmıştır.

IV. Bursalı Hâşimî Divan'ındaki Tarih Manzumeleri

Bu başlık altında Bursalı Hâşimî Divan'ındaki 131 tarih manzumesinin yazılış yılları, beyit/mısra sayılarına göre kullanım sıklıkları, kullanılan vezinler, türlerine ve yazılış amaçlarına göre incelemesi yapılmıştır. Bu başlıklar altında tarih manzumelerinin tasnifleri yapılarak örnekler verilmiştir.

IV. I. Bursalı Hâşimî Divan'ındaki Tarih Manzumelerinin Yazılış Yılları

Klasik Türk edebiyatında en çok tarih manzumesine sahip şairler arasında ismi zikredilen Bursalı Hâşimî'nin Divanı'nda 131 tarih manzumesi bulunmaktadır. Hâşimî divanında 126 yıllık zaman dilimi içerisinde toplam 44 ayrı yıl için tarih düşürülmüştür.

Tablo 1. *Tarih manzumelerinin yıllara göre düşürülme sıklığı.*

Sayı	Yazılış sıklıkları	Yazılış yılları
1	1	909
2	1	942
3	1	982
4	2	984
5	2	987
6	1	988
7	1	990
8	1	991
9	2	992
10	3	993
11	4	995
12	2	999
13	4	1000
14	4	1001
15	1	1002
16	1	1003
17	6	1004
18	2	1005
19	1	1007
20	6	1008
21	2	1009
22	2	1010
23	4	1011
24	8	1012
25	3	1013
26	2	1014
27	3	1016
28	1	1018
29	1	1019
30	3	1020
31	2	1021
32	4	1022
33	7	1023
34	2	1024
35	5	1025
36	6	1026
37	4	1027
38	5	1028
39	2	1029

40	7	1030
41	8	1031
42	4	1032
43	1	1033
44	1	1035
Toplam	131	45 Farklı Tarih

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Hâşimî, tarih manzumelerini uzun bir zaman dilimine yaymıştır. Şairin teberrüken düşürdüğü eski tarihli iki manzume dışında 44 ayrı yıl için söylediği tarihleri hayatının tamamına yaydığı görülmektedir. Divanı'n önemli bir kısmını oluşturan tarih manzumelerinin en erken tarihli h. 909 yılına aittir. Hâşimî, bu tarihi manzumeyi kendisi daha doğmadan, vefat eden Seyyid Mahmud için teberrüken yazdığını söyler. Şairin hayattayken bizzat şahit olup yazdığı ilk tarih ise Sultan III. Murad'ın cülusu için h. 982'de düşürdüğü tarihtir:

Hâşimî dâ'i didi mesrûr olup târihini

Şâh-ı 'âdil oldu 'izz-i cûdıla Sultân Murâd (982) (Karaca, 1995: 169).

Niksâr-zâde Mahmud'un vefatı münasebetiyle h. 1035 yılını gösteren tarihi manzume ise Hâşimî'nin düşürdüğü son tarihtir:

Ey Hâşimî diler târihini ehibbâ

Niksârî-zâde'ye yir olsun makâm-ı Mahmûd (1035) (Karaca, 1995: 187).

IV. II. Tarih Manzumelerinin Beyit Sayılarına Göre Tasnifi

Şairler genellikle tarihi manzumeleri bir mısra veya bir beyitle oluştururlar. Tarih manzumeleri kimi zaman bir beytin her bir mısraında bir tarih verebildiği gibi, kimi zaman bir beytin iki mısraını da verebilmektedir. Klasik Türk edebiyatında genel temayül mısra ya da beyitle tarih vermeden yana olsa da bazen bir kelime veya bir ibareden düşürülen tarihler de mevcuttur (Demirel, 2008: 383).

Tablo 2. Tarih manzumelerinin mısra/beyit sayılarına göre kullanım sıklıkları

Sayı	Tarih manzumelerinin mısra/beyit sayıları	Kullanım sıklıkları
1	1 mısradan oluşan manzumeler	2
2	1 beyitten oluşan manzumeler	1
3	2 beyitten oluşan manzumeler	32
4	3 beyitten oluşan manzumeler	29
5	4 beyitten oluşan manzumeler	20
6	5 beyitten oluşan manzumeler	13
7	6 beyitten oluşan manzumeler	8
8	7 beyitten oluşan manzumeler	3

9	9 beyitten oluşan manzumeler	3
10	10 beyitten oluşan manzumeler	2
11	11 beyitten oluşan manzumeler	2
12	13 beyitten oluşan manzumeler	1
13	14 beyitten oluşan manzumeler	1
14	17 beyitten oluşan manzumeler	3
15	19 beyitten oluşan manzumeler	1
16	21 beyitten oluşan manzumeler	1
17	22 beyitten oluşan manzumeler	1
18	26 beyitten oluşan manzumeler	1
19	30 beyitten oluşan manzumeler	1
20	36 beyitten oluşan manzumeler	1
21	40 beyitten oluşan manzumeler	1
22	42 beyitten oluşan manzumeler	2
23	43 beyitten oluşan manzumeler	1
24	53 beyitten oluşan manzumeler	1
	Toplam	131

Bursalı Hâşimî Divan'ında kullanılan tarih manzumelerinin sıklıkla 2, 3, 4 ve 5 beyitten oluşan manzumelerden meydana geldiği görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere Hâşimî, divanında 1 beyitten 53 beyite varan farklı uzunluklardaki tarih manzumelerini kullanma başarısı göstermiştir. Ayrıca bu tarih manzumelerinde kaside, terki-i bend, müstezad, müseddes, kıt'a ve kıt'a-i kebire gibi nazım şekillerini ustalıkla kullanmıştır. Sultanahmet Camii'nin tamamlanması üzerine Hâşimî'nin 53 beyitten oluşan kasidesinin her bir beyiti, 1026 tarihini vermektedir. Bu tarihi mısraının ilk beyiti şudur:

Câmi'-i sultân-ı dîndür Ka'be gibi dil-güşâ

Merve hakkı bu 'aceb zîbâ makâm-ı pür-safâ (Karaca, 1995: 137).

Bursalı Hâşimî'nin divanında en çok tercih ettiği manzume biçimi iki beyitli tarihlere aittir. Abdullah Nevcivân'ın İstanbul'a gelişi şerefine Hâşimî'nin düşürdüğü iki beyitli tarih şöyledir:

Gazeller şâhi 'Abdullah geldi

Oluş mesrûr cân-ı mest-mendüm

Didi dil Hâşimî târihin anun

Sa'âdetle safâ geldün efendim (990) (Karaca, 1995: 196).

IV. III. Tarih Manzumelerinde Kullanılan Vezinler

Bursalı Hâşimî'nin divanında birbirinden farklı ve oldukça zengin bir kalıp yelpazesıyla tarih manzumelerini yazdığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Tarih manzumelerinde kullanılan vezinlerin kullanım sıklıkları

	Tarih manzumelerinde kullanılan vezin kalıpları	Kullanım sıklıkları
1	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	34
2	Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/ Mef'ûlü/ Fâ'ilün	6
3	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün	30
4	Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	8
5	Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün/ Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün	10
6	Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün	2
7	Fe'ilün/ Fe'ilün/ Fe'ilün/ Fe'ül	1
8	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün	2
9	Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	3
10	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fe'ül	1
11	Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün	6
12	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fâ'ilün	4
13	Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/ Fe'ülün	2
14	Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün	5
15	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	3
16	Fâ'ilâtün/Mefâ'ilün/Fâ'ilâtün/Mefâ'ilün	2
17	Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	1
18	Müstefilâtün/Fâ'ilün/Müstefilâtün/Fâ'ilün	2
19	Mefâ'ilü/ Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fâ	3
20	Müstefilâtün/Müstefilâtün	1
21	Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün	1
22	Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün	1
23	Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fe'ül	1
24	Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fâ'lün	1
	Toplam	131

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere 131 tarih manzumesi için toplam 24 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Hâşimî'nin tarih manzumelerinde en çok tercih ettiği kalıp ise 34 yerde kullandığı, Hezec bahrindeki *Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün* kalıbıdır. Şair, Fütûhî'nin vefatına bu kalıpla şu tarihi söylemiştir:

Bu mısra'ı didüm ey Hâşimî vefatına anun

İlâhî ide Fütûhî küşâde bâb-ı cinânı (1019) (Karaca, 1995: 206).

Bu kalıbı 30 kullanım sıklığı ile Remel bahrindeki *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün* kalıbı izlemektedir. Bezmî'nin vefatına bu kalıpla şöyle bir tarih düşürülmüştür:

Hâşimî dâ'î te'essüfle didi târîhini

Hây geçdi terk idüp bu meclis-i Bezmî kodı (1026) (Karaca, 1995: 208).

IV. IV. Tarih Manzumelerinin Türlerine Göre Tasnifi

Tarih manzumeleri şairlerin söyleyişleri bakımından farklılık arz etmektedir. Şairlerin hesaplama biçimleri, kullandıkları kelimeler ve kelimelere gizledikleri manalar tarih manzumelerin çeşidini belirlemektedir. Bursalı Hâşimî Divan'ında kullanılan tarih manzumeleri oldukça geniş bir çeşitlilik gösterir. Bu tarihlerin ana başlıkları aşağıda tablo halinde verilmiş, alt başlıkları ise örneklerle gösterilmiştir.

Tablo 4. *Söyleyişleri bakımından tarih çeşitleri*

Ma'nen Söylenenler	117
Lafzen Söylenenler	1
Lafzen ve Ma'nen Söylenenler	7
Satranç Usulü Söylenenler	1
Muammalı Söylenenler	2
Karışık Söylenenler	3
Toplam	131

Bursalı Hâşimî Divanı'nda kullanılan tarihlerin çoğunluğunu 117 tane ile ma'nen söylenen tarihler oluşturmaktadır. Yine lafzen ve ma'nen söylenenler 7 defa söylenmiştir. Bu tarihlere nazaran söylemesi daha zor olan tarihler ise daha az söylenmiştir.

IV. IV. I. Manen Söylenen Tarihler

Ebced hesabının sayı değerleri kullanılarak verilmek istenen yılın sayı değerlerini ortaya çıkaran tarihlerdir. Manen tarih, kullanılması en güç olan tarih çeşitlerinden biridir. Söylenmesi zor olan tarihlerden biri olsa da şairler tarafından en çok tercih edilen tarih çeşididir. Ebced hesabıyla söylenen ilk tarihler, manen tarihlerdi (Karabey, 2015:

61). Manen söylenen tarihler kendi içinde alt dallara ayrılmaktadır. Bursalı Hâşimî Divan'ında manen kullanılan tarih çeşitleri şunlardır.

a. Tam Tarih

Ebced hesabıyla bir tarih mısraının bütün harfleri sayı değerlerine göre hesaplandığında, sözü edilen hadisenin yılını veren tarih çeşididir. Bu tür söylenen tarihlere “tam tarih” veya “tarih-i tam” denir (Yakıt, 1992: 423). Hâşimî'nin Alî Pâşâ'nın vezâreti münasebetiyle düşürdüğü tam tarih şu şekildedir:

Vezîr-i â'zam oldun gel 'alîlik eyle lutf idüp

Didüm herkes yeridür dâd u cûd ider 'Alî Pâşâ (1029) (Karaca, 1995: 164).

b. Noktalı Tarih

Arap alfabesinde harfler noktalı ve noktasız diye ikiye ayrılırdı. Noktalı harflere “huruf-ı mücevher” veya “huruf-ı mu'cem” adı verilmekteydi. Şairler hünerlerini göstermek için noktalı ve noktasız harflerle tarihler düşürmüşler. Noktalı tarih, şairlerin bir mısra veya beyitte, sadece noktalı harfleri kullanarak düşürdüğü tarih türüdür (Karabey, 2015: 202). Hâşimî'nin tarih düşürmedeki hünerlerinden biri de bu tarih çeşididir:

'Amel kıl mısra'-ı evvelden olup noktalı rükni

Yine ol beş oldı 'aded Hayy ismine mazhar (1016) (Karaca, 1995: 161).

c. Noktasız Tarih Söylenmek istenen tarihi noktasız harflerin hesaplanmasıyla ortaya çıkan tarih çeşididir. Kullanımı maharet isteyen bu tarih çeşidini Hâşimî de kullanmıştır.

Kev âkib şâh-ı encüm meh ana der-bân-ı 'ıyd olsun (1020)

Her ay devr eyleyüp meh başa giydikçe külâh-ı nev (1020) (Karaca, 1995: 164).

d. Noktalı ve Noktasız Harflerle Tarihler

Bir mısra veya beyitteki noktalı ve noktasız harflerin ayrı ayrı sayı değerlerinin toplanmasıyla düşürülen tarihtir. Bu tarih çeşidine “mu'cem tarih” veya “muhammel tarih” de denilmektedir. Hâşimî, Ahmet Paşa'nın kaptan-ı derya oluşuna yazdığı tarih kasidesinde farklı pek çok tarihi bir arada kullanmıştır. Bu kasidede kullanılan tarihlerden biri de noktalı ve noktasız tarihtir.

Kitâbından iki üslûbıla tefrîk-i ecnâs it

Mukatta'la muvassal noktalı vü noktasız ister (1016) (Karaca, 1995: 160).

e. Muvassal Harflerle Tarih

Bir tarih mısraında veya beyitinde birbirine bitişik şekilde yazılan harflerin toplamıyla oluşturulan tarih türüdür. Bu tarih çeşidine “musil” de denilmektedir. Tek

başına söylenen bir tarih türü olmamakla beraber, çok tarih veren beyit ve mısralarda tarihleri hesaplarken kullanılmaktadır. Çok nadir kullanılan bir tarih düşürme çeşididir (Yakıt, 1992: 461-462). Hâşimî, Ahmet Paşa'nın kaptan-ı derya olması münasebetiyle yazdığı tarih kasidesinde tercih ettiği türlerden biri de muvassal tarihtir:

Kapudan eyledi Pâşâ'yı pâk etvâr idüp dâver

Cihân-ı dâd odur dâd anda behcetle o dâd-âver (1016) (Karaca, 1995: 160).

f. Mukatt'a Harflerle Tarih

Bir tarih mısramın ya da beytinin birbirine bitişmeyen, yani kelime içinde bitiştilmeden yandaki harflere yazılan harflerin hesabıyla düşürülen tarih türüdür. Muvassal tarih gibi yalnız başına kullanılan bir tarih türü değildir (Yakıt, 1992: 462-463). Hâşimî de bu ender kullanılan tarih çeşidini tercih eden şairlerden biridir:

Riyâset sadr efendi sem'i dârât ü 'atâ câyîn (1023) (Karaca, 1995: 160).

g. Muhkarrer Harflerle Tarih

Bir tarih mısramın ya da beyitin içinde en az iki defa kullanılan harflerle söylenen tarih türüdür. Bazı usta şairler, hüner göstermek için bir tarih vermekle yetinmezler, kimi manzumelerinin bütün beyitlerinde aynı tarihi düşürürler. Hem konuya sadık kalma hem de vezne bağlı kalmak için söylenmesi oldukça zor bir tarih türüdür. Bu nedenle bu tür tarihlerin Türk edebiyatında örnekleri azdır (Karabey, 2015: 78-79). Bursalı Hâşimî Divan'ında yer verdiği tarih kasidelerinin bütün mısralarında aynı tarihi düşürme başarısı göstermiştir. Hâşimî, Sultan Ahmet Camii'nin yapımı vesilesiyle yazdığı 53 beyitlik kasidenin bütün mısralarında aynı tarihi düşürmüştür. Kasidenin ilk beyiti numune olarak verilmiştir:

Câmi'i sultân-ı dîndür Ka'be gibi dil-küşâ

Merve Hakkı bu aceb zîbâ makâm-ı pür-safâ (1026) (Karaca, 1995: 160).

h. Müstezâdla Söylenen Tarihler

Kimi tarih mısralarının tam tarih veremediği durumlarda, aynı mısramın altına tarihi ve anlamı tamamlayan bir manzume parçası ilave edilir. Bu işlem, edebî bir nazım biçimi olan müstezâd vasıtasıyla yapılır. Kara Çelebi-zâde'nin Anadolu Kazaskeri olması münasebetiyle Hâşimî'nin düşürdüğü müstezâdın son beyiti şu şekildedir:

Kara Çelebi-zâde Efendi gelüp oldı

Sadr-ı Anadolu (1023) (Karaca, 1995: 177).

IV. IV. II. Lafzen Tarihler

Tarihlerin ebced hesabıyla söylenmediği, yılın rakamla değil sözle ifade edildiği tarih türüdür. Düz tarih adı da verilen bu tarih türünün kullanım sıklığı manen tarihlere göre daha azdır. Hâşimî, mimari bir yapının itmasına lafzen düşürdüğü tarih şu şekildedir:

Hesâb-ı sâli her mısra'da ma'dûd oldı yazıldı

Müceddid bin yigirmi üçde sâli bu temâm oldu (1023) (Karaca, 1995: 150).

IV. IV. III. Lafzen ve Manen

Tarih manzumesinde düşürülmek istenen yılı hem harflerin sayı değeri hem de lafzen söylenmesiyle oluşturulan tarih türüdür. Bu tür tarihler, söylenmesi bakımından zor olduğu için çok tercih edilen bir tarih çeşidi değildir. Hüner gerektiren bu tarih türünün Hâşimî tarafından da kullanıldığı görülmektedir.

Didüm ey Hâşimî Târîhin onun lafzen ü manen

Yol oldu Üsküdar'a Akdeniz tondı bin otuzda (1030) (Karaca, 1995: 207).

IV. IV. IV. Karışık Tarihler

Karışık tarihler, birkaç tarih türünün bir arada söylenmesiyle oluşturulan tarih çeşididir. Sanatlı bir tarih söyleme biçimi olan karışık tarihler, maharet gerektiren zor tarihler sınıfına girmektedir. Klasik edebiyatımızda bu tür tarihlerin sayısı çok azdır (Karabey, 2015: 259-260).

Yedi târîh idüp bir beyti hakkâ tarz-ı hâs üzre

Sfât-ı pâkile nâm-ı şerîfi ana 'unvândur

Riyâset sadr Efendi Sem'i dârât u 'atâ câyin

N'ola lutf idüp ihyâ eylese bu sâhib-i şândur (Karaca, 1995: 214).

Hâşimî'nin bu tarih beyitlerinin ilk mısraında “mukatta, muvassal, noktalı, noktasız, mükerrer ve gayrı mükerrer” harflerinin hesaplanmasıyla toplam altı tarih elde edilmektedir. Son mısradaki “tam tarih” türüyle beraber manzumede toplam yedi tarih bulunmaktadır.

IV. IV. V. Satranç Usûlü Tarih

Şairlerin maharetlerini göstermek için kullandıkları tarih türlerinden biri de satranç usûlü tarihlerdir. Kabiliyet gerektiren ve oldukça zor olan bu tarih türü “vefk usûlü tarih” olarak da bilinmektedir. Bu tarih türünde verilmek istenen yıl farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Şair burada verdiği manzumeyi sağdan sola ve yukarıdan aşağıya bölerek kendi içerisinde aynı tarihleri verir (Yakıt, 1992: 504). Hâşimî'nin Sultan Ahmet'in tahta çıkış tarihi olan h. 1012'yi veren iki beytini örnek üzerinden izah edelim:

Zehî zîver/ der Ahmed/ ne sultan hem/ budur emced

Mehin mesned/ zehî dergeh/ o dilcu der/ o be maksâd

O deryâ dil/ bu dergehde/ cihân ârâ /sened es'ad

Mu'iz es'ad/ özi maksad/ güher zâyed/ sema mesned (1012) (Karaca, 1995, s. 215).

Çizgi ile ayrılan parçalar sağdan sola, yukarıdan aşağıya ve çaprazlama hesaplandığında 1012 tarihini vermektedir. Hâşimî, bu yöntemle yukarıdaki iki beyitle toplam 10 defa 1012 tarihini söylemiştir. İsmail Yakıt'ın Mehmet Demirhan'dan nakille aktardığı bilgiye göre; Hâşimî'nin bu satranç tarihli manzumesinde, farklı bazı hesaplamalar yapıldığında 24 adet tarihin çıkabileceği aktarılmıştır (Yakıt, 1992: 504).

IV. IV. VI. Mu'amma Tarihler

Mu'amme kelimesi gizlenmiş, saklanmış manalarına gelmektedir. Mu'amma halinden isim çıkan mensur veya manzum bilmecelerdir. Her ne kadar lügaz ile benzerlik arz etse de lügaz, her konuda yazılabilen bilmecelerdir. Mu'amma ise sadece insan ismini bulmaya yönelik bilmecelerdir. Divan edebiyatında şairlerin sıkça başvurduğu bir tarih türüdür (Yakıt, 1992: 505). Hâşimî'nin Sultan Ahmed hakkında düşürdüğü tarih şu şekildedir.

Matla'ından şems-i tâli' kendü dilde nâmıla

Şâh-ı mâh itdi yüzden anda evdâd-ı kâmla

Rûyı çün gül-rûh-veş leb mi 'aceb cân

Sûr u 'tyda desti bûsıyla sebeb-i âlî

Rûh virdi gün gibi yüz tutdı bu şân

Mey lebi yârân bes itsem cân taleb-i devrân (Karaca, 1995: 211).

Yukarıdaki üç beyitte ortaya çıkan altı ibareyi, çeşitli hesaplamalarla bir araya getirdiğimizde "Sultan Ahmed Hân 'âlîşân-ı devrân" ismi ortaya çıkmaktadır (Yakıt, 1992: 506). Tarih düşürmedeki ustalığıyla bilinen Bursalı Hâşimî, bir kasidesindeki tarihin çözümü için ödüllü bir mu'amma yazmıştır. Bu mu'ammadaki bir mısra da otuz harf bulunduğunu ve bu harflerin her biri için birer altın vaat ettiğini söylemiştir. Hâşimî'nin çözümü için ödül koyduğu mu'amma manzumesinin son beyiti şudur:

Kodum bu mısra'a ögdül otuz kâmil 'ayâr altun

Semend-i tab'ıla menzil olanlar merd-i meydândur (Karaca, 1995: 212).

V. Tarih Manzumelerinin Yazılış Sebeplerine Göre Tasnifi

Başlangıcından günümüze kadar tarih düşürme sanatı, neredeyse hayattaki tüm olaylar için söylenmiştir. Klasik edebiyatımızdaki şairler ağırlıklı olarak; padişahların tahta çıkışı, önemli devlet adamlarının bir vazifeye atanması, vefatlar ve önemli mimari eserlerin inşası için tarih düşürmüşlerdir. Bunun dışında kışın gelmesi, bir şahısın sakal bırakması veya bir hayvanın ölümü gibi durumlara da tarihler düşürülmüştür. Hâşimî Divan'ında tarih düşürmelerin, konularına göre çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 5. Tarih manzumelerinin yazılış konularına göre dağılımı

	Yazılış sebeplerine göre tarihler	Yazılış sıklıkları
1	Cülûs	9

2	Ferman	1
3	Mimari eser inşası	21
4	Fetih	6
5	Göreve atanma	37
6	Kitap bitirme	1
7	Görevden ayrılma	1
8	Evlenme	1
9	Doğum	1
10	Vefat	40
11	Tamir	1
12	Ziyaret	5
13	Mevlid	1
14	Sünnet	2
15	Kışın gelmesi	1
16	Diğer	3
	Toplam	131

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Bursalı Hâşimî Divan'ında 16 farklı konu başlığı için tarih düşürülmüştür. Divandaki tarihlerin çoğunluğunu 40'ı vefatlar, 37'si göreve atanma 21'i ise mimari eserlerin inşası için söylenen tarihler oluşturmaktadır. Bursalı Hâşimî, divanında vefatlar için toplam 40 tarih düşürmüştür. Şair bu tarih manzumelerini çoğunluğunu padişah, sadrazam, şair, ulema ve yakın arkadaşlarının vefatları için söylemiştir. Hâşimî, üstat olarak gördüğü Cinânî'nin vefatına şu tarihi düşürmüştür:

İşidüp intikâlin Hâşimî, dâ'i didi târîh

Cinânî eyleye gülzâr-ı 'adne varıcak menzil (1004) (Karaca, 1995: 195).

Divanda en çok düşürülen tarih konularından biri de bir vazifeye atanma vesilesiyle söylenen tarihlere dir. Hâşimî'nin Ganî-zâde Efendi'nin kazasker oluşuna düşürdüğü tarih manzumesinin son beyiti şöyledir:

Yüz sürüp pâyine didüm Hâşimî târîhini

Oldı yine Rûm ili sadrı mekân sultânuma (1032) (Karaca, 1995: 194).

Bursalı Hâşimî'nin Divan'ından örneklerini verdiğimiz bu tarihlerin yanında, içtimai hayattaki sıradan olayları için de söylediği pek çok tarihi manzumesi bulunmaktadır. Sultan Osman Müftü'nün kızının doğumuna düşürdüğü tarihin son beyiti şu şekildedir:

Târîh-i latîfin didi hâtif ol an

Müftü kızını 'adlile oldı Sultân (1031) (Karaca, 1995: 209).

VI. Sonuç

Ebced hesabı ve devamında gelişen tarih düşürme sanatı, Türk-İslam kültüründe oldukça rağbet görmüştür. Özellikle klasik edebiyatımızın en iyi ürünlerini vermeye başladığı XV. yüzyıldan itibaren gelişim göstermiş XVIII. yüzyılda ise en parlak dönemini yaşamıştır. Daha çok padişahların tahta çıkışı, sadrazamlar başta olmak üzere diğer devlet adamlarının terfileri, fetihler, önemli mimari eserlerin inşası ve mühim şahsiyetlerin vefatları gibi konulara tarihler düşürülmüştür. Hızır Bey'le başladığı tahmin edilen tarih düşürme geleneği Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiştir. Bu geleneğin Divan edebiyatındaki pek çok şairde numunesini görmek mümkündür. Gerek söyledikleri tarih sayısı gerekse tarih söylemedeki tür zenginlikleri bazı şairleri ön plana çıkarmıştır. Kandî, Emrî, Sürûrî ve Antepli Aynî gibi şairle tarih düşürmede adlarından söz ettirmiş şairlerdir. Bu şairlerle beraber adı zikredilen diğer bir müverrih de Bursalı Hâşimî'dir. Hayatı hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla beraber, kendisinden bahseden kaynakların tamamı şairin tarih söylemedeki maharetine değinmiştir. Divan'ında 131 tarih manzummesine yer veren Hâşimî, bu manzumelerin bütününde 700'ün üzerinde tarih düşürmüştür. Bu yönüyle Türk edebiyatında en çok tarih düşüren şairlerden biri konumundadır. Hâşimî, sayıca fazla tarih düşürmekle beraber, hüner gerektiren zor tarihler de söylemiştir. Şair, muammalı, satranç usûlü, muvassal, mükerrer gibi söylenmesi zor tarihleri rahatlıkla kullanmıştır. Ayrıca 30 ve 53 beyit hacmindeki tarih kasidelerinin her bir beyitine aynı tarihi düşürme başarısı göstermiştir. Hâşimî'nin tarihlerdeki başarısı sadece farklı türde tarih söylemekle sınırlı değildir. Nitekim tarih verdiği konuların oldukça farklı olması onun diğer bir başarısına örnektir.

Kaynaklar

- Bulan, A. (1993). *Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınarcı, M. N. (2016). *Türkçe Şair Tezkirelerinin Kaynakları*. Grafiker Yayınları.
- Çınarcı, M. N. (2020). Tarih Düşürme Ustası Kandî ve Manzum Tarihleri. *International Journal of Social, Political and Economic Research*, (7), 1077-1089.
- Demirel, Ş. (2008). Antepli Aynî Divan'ındaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 3 (4), 372-398.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitapevi.
- Ece, S. (1996). *Tahkiye Açısından Hâşimî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ece, S. (2003). Bursalı Hâşimî ve Eserleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 53-58.
- Kalyon, F. (1998). *Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniyye'si*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabey, T. (1992). *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme Geleneği. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 80-82). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Karaca, O. S. (1995). Hâşimî Divânı (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanı'nın Karşılaştırmalı Metni). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuşoğlu, M. O. (2012) *Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, E. Özer, F. (2019). *Faik Reşâd Eslâf*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kut, G. (2010). *Acâ'ibü'l-Mahlukât, Eski Türk Edebiyatı Araştırmalar*. Simurg Yayınları.
- Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzü's-Şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sungurhan, A. (2017). *Kınazlızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Uçak, S. (2015). *Hâşimî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevisinin Tenkitli Metni ve İncelemesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, M. İ. (1994) Ebced. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 10, ss. 68-70). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Yakıt, İ. (2003). *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. Ötüken Yayınları.
- Zavotçu, G. (2017). *Rızâ Tezkiresi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.